

**ОБРАЗ «ЖІНКИ» В АВСТРАЛІЙСЬКИХ ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ:
ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ**

Стаття присвячена дослідженню образу «жінки» в австралійських художніх текстах. Жінка як особистість є суб'єктом суспільних відносин, носієм свідомості та системи суспільно значущих якостей. Простежуючи, як етнокультура впливає на формування особистості жінки, ми переконалися, що історична трансляція досвіду поєднує покоління. Поведінкова модель жінки ґрунтується на моральних переконаннях і завжди орієнтована на суспільні цінності. Пізнання найбільш загальних закономірностей ціннісно-сміслового аспекту соціокультурного життя австралійців збагачує знання динаміки культурних феноменів різних епох. У статті розглядаємо гендер як когнітивний конструкт, який є складником когнітивного процесу отримання та переробки інформації, що призводить до формування образів. Виокремлено основні типи жіночих образів через інтерпретацію стилістичних засобів та прийомів.

Ключові слова: образ, образність, жінка, гендер.

В останнє десятиліття в лінгвістиці все більш чітко визначається напрямок досліджень, заснованих на соціально і культурно маркованій специфіці статі (gender). Інтенсивний розвиток «жіночих» і гендерних досліджень може розглядатися як один з найважливіших аспектів, що відбуваються в гуманітарному просторі.

Проблеми вивчення місця жінки в суспільстві, культурі, історії актуальні (злободенні), активно вивчаються, вимагають здійснення компаративного аналізу та відтворення психологічного типу «жінки» в

художній літературі, концентрації уваги новітніх лінгвістичних досліджень на проблемах жінки.

Жінка як особистість є суб'єктом суспільних відносин, носієм свідомості та системи суспільно значущих якостей. Простежуючи, як етнокультура впливає на формування особистості жінки, ми переконалися, що історична трансляція досвіду поєднує покоління. Поведінкова модель жінки ґрунтується на моральних переконаннях і завжди орієнтована на суспільні цінності. Пізнання найбільш загальних закономірностей ціннісно-сміслового аспекту соціокультурного життя австралійців збагачує знання динаміки культурних феноменів різних епох.

Предметом статті є специфіка об'єктивації образу «жінки» в австралійських поетичних текстах. **Мета** статті полягає у визначенні засобів вербалізації досліджуваного образу.

Актуальність статті обумовлена як її загальнокультурним інтересом до сучасної австралійської літератури, мало вивченої у вітчизняному та зарубіжному літературознавстві, так і відповідністю загальним спрямуванням сучасних філологічних студій на встановлення характеру взаємодії мови – мислення – культури, на пошук новочасних методів аналізу механізмів творення етнокультурних словесних образів жінки в австралійській лінгвокультурі.

Теоретичною і методологічною основою дослідження стали положення когнітивної лінгвістики про мовну картину світу (М. Freeman, М. Johnson, J.Lakoff, М.Turner, G.Fauconnier, Л.І.Белехова, С.А.Андреева, Л.В.Димитренко, С.О.Хахалова, Н.А.Чес, О.Й.Філіпчик, Н.В.Ярова), концепти (Д.С.Ліхачов, О.С.Кубрякова, В.О.Маслова, Ю.С.Степанов, В.І.Карасик), стереотипи (Е.Бартмінській, В.В.Красних, Ю.Є.Прохоров), а також теорія про соціальну та культурну обумовленості гендера (Р. Стіллер, А.В.Кириліна, І.І.Халеева), основні положення теорії соціального статусу В.І.Карасика, теорія значення слова (В.В.Виноградов, І.В.Арнольд, П.М.Каращук).

У сучасних лінгвістичних дослідженнях спостерігається поступове просування до з'єднання в одному фокусі власне наукових, філософських і релігійних уявлень про світ і людину. Показовою віхою зміни парадигми гуманітарного знання є стрімкий розвиток когнітології і її самостійного відгалуження – когнітивної лінгвістики.

Ключові позиції когнітивної лінгвістики пов'язані із загальною теорією інформації та її обробкою людиною. Вона оперує особливими за своєю природою одиницями, які є провідниками найрізноманітнішої інформації і повністю або частково матеріалізуються в мові. Наразі особливої значущості набуває вивчення суті і мовної репрезентації образу «жінки». В цьому відношенні особливо сприятливим для аналізу існуючих у суспільстві стереотипів, пов'язаних з цим образом, виявляється художній текст, оскільки через його посередництво здійснюється відображення картини світу з усіма ритуалами, традиціями, тобто всієї структури знань, набутих людством в процесі свого існування. Крім того, текст здатний впливати на модель світу в свідомості реципієнта, змінювати її. Текст при цьому знаходить «соціальну силу» [5, с.105-114].

Виникнення гендерної лінгвістики, що вивчає прояв гендерного чинника в одиницях мови і мовлення, стало результатом усвідомлення того факту, що відмінності між статями реалізуються в процесі мовної комунікації. Якщо на перших етапах свого існування гендерна лінгвістика зосереджувала свою увагу на проблемах гендера переважно в аспекті аналізу мовлення представників різних статей, то зараз в сфері її інтересів знаходяться найрізноманітніші питання, що стосуються зв'язку мови з усіма видами людської діяльності.

Слідом за Д.А. Салеевою, розглядаємо гендер як когнітивний конструкт, який є складником когнітивного процесу отримання та переробки інформації, що призводить до формування образів [3, с. 45].

Існує три основні підходи до розуміння гендеру. Відповідно до першого підходу гендер розуміється як особлива соціально-демографічна

категорія, в дослідженнях аналізується сам процес соціального конструювання гендеру. Іншими словами, гендер розуміється як специфічний набір культурних характеристик, що визначають норми поведінки і позицій, що асоціюються в суспільстві як чоловічі і жіночі.

Другий підхід пов'язаний з розглядом гендеру як стратифікаційної або допоміжної категорії, на основі якої вибудовуються ієрархічні відносини в соціумі типу – клас, раса, вік. Згідно з стратифікаційною категорією гендеру жінок принижують, а чоловіки є гнобителями незалежно від класової, етнічної, вікової приналежності; згідно допоміжної - кожна класова, етнічна, вікова група має власні уявлення і форми реалізації гендерних відносин.

Третій підхід розглядає гендер як культурну метафору і широко використовується в культурологічних дослідженнях, спираючись на вкорінені певні установки і ціннісні орієнтації по відношенню до чоловічого (як раціонального, духовного, божественного) і жіночого (як чуттєвого, тілесного, гріховного). Чоловіче і жіноче начало на рівні символічного аспекту передбачається у вигляді елементів культурно-символічних рядів, а явища і поняття стають гендерними [3, с. 45].

Відмінність понять стать (sexus) і гендер (gender) полягає у тому, що стать (sexus) є компонентом значення лексичних одиниць, що відтворюють екзистенційні параметри індивіда. Гендер – відображає одночасно процес і результат «вбудовування» індивіда в соціально та культурно обумовлену модель мужності або жіночності, прийняту в певному суспільстві на певному історичному етапі. Самі екзистенційні характеристики людини, зокрема її стать, інтерпретуються суспільством в залежності від того, як усвідомлюються їм поняття мужність і жіночність. Тому для вивчення гендеру інтерес представляють і ті одиниці лексикону, де відображена природна сутність sexus, так як її сприйняття носіями мови є значною мірою соціально обумовленим і відповідає моделям мужності або жіночності.

[1, с. 19].

Образ «жінки» як культурний феномен австралійських художніх текстів піддається лінгвістичному опису, що дозволяє визначити гендерні стереотипи і простежити їх динамічність.

Образ «жінки» в австралійській культурі асоціюється з готовністю віддатися іншому, пожертвувати своїми інтересами на благо іншої людини. У жіночності немає прагнення до успіху, самоствердження, але є здатність і готовність створити умови і простір для реалізації чужих намірів і бажань, під якими, як правило, маються на увазі бажання чоловіка; жіночність значить вміння слухати і піклуватися. Ці уявлення автоматично ставлять жінку в положення домогосподарки. Дослідження австралійських художніх текстів дозволило виокремити різні типи жіночих образів, зокрема жінка-мати, жінка-сестра, жінка-коханка і т.і. Так, наприклад, у фрагменті оповідання Л.Бекка «The Snake and the Bell» вербалізовано образ жінки-матері: *My mother – one of the most placid-tempered women who ever breathed, now became annoyed, and stepping out on the verandah, addressed herself to the darkness...(Louis Becke «The Snake and the Bell»)*, яка постає винятковою постаттю в очах автора, що підтверджується підрядним реченням *who ever breathed*. Використання протилежних за значенням прикметників *the most placid-tempered* та *annoyed* надає образу багатогранності та занурює читача в настрій емоційного напруження, що вирішується за допомогою усамітнення героїні (*stepping out on the verandah, addressed herself to the darkness*).

Образ жінки-сестри реалізується у фрагменті оповідання Г.Лоусона «They wait on the wharf in black»: *There was the eldest single sister – thin, pale, and haggard-looking that had had all the hard worry in the family till her temper was spoiled, as you could see by peevish, irritable lines in her face. She had to be the mother of them all now, and had never known, perhaps, what it was to be a girl or a sweetheart. She gave a hard, mechanical sort of smile when she saw her father, and then stood looking at the boat in a vacant, hopeless sort of way.... But the little girl was the worst, and a pretty little girl she was, too; she never took her streaming eyes off her father's face the whole time. You could see that her little*

heart was bursting, and with pity for him (Henry Lawson «They wait on the wharf in black»). Автор доводить схильність жінки до самопожертви (*She had to be the mother of them all now*) та здатності підтримувати близьких їй людей у будь-якій ситуації (*She gave a hard, mechanical sort of smile when she saw her father*).

Однак варто зазначити, що в зв'язку зі зміною культурних, соціальних, політичних, правових, морально-етичних орієнтирів сучасної надзвичайної динамічної соціокультурної ситуації розуміння багатьох, на перший погляд, архетипових номінацій зазнає значної трансформації, в числі яких і образ «жінки». Саме влучні засоби вербалізації образу жінки дозволяють автору домогтися залучення читача до міркувань:

“Tonight has made me a woman.” I replied.

*“No, no! You are a child. No woman would do a thing like that. But some day you will be a woman. Then **you will kiss with the lips only, not with the heart** – cheating the heart that loves you. “*

*“I distrust women”, he returned, “since I met **Judas in petticoat**” (Roderic Quinn «A stripe for trooper casey»)*

У наведеному прикладі автор протиставляє зрілість жінки – невинність. Зрілість асоціюється з тілесними задоволеннями (*you will kiss with the lips only*), а невинність – з чистим коханням (*the heart*). Надалі автор застосовує метафору ***Judas in petticoat***, тим самим підкреслюючи, що він не довіряє жінкам, адже згаданий образ Іуди символізує зраду. Інтерпретуючи вище зазначені образи, спостерігаємо апеляцію до культурних конотацій, які розуміються як інтерпретація денотативного або образно мотивованого аспектів значення в категоріях культури [4, с. 21]. Експлікація культурно-національної складової досягається на основі рефлексивно-несвідомого або усвідомленого співвіднесення значення з тими «кодами» культури, які відомі автору. Таких кодів може бути декілька, але найбільш «сильними» з них для буденної свідомості є ті, що зафіксовані як прескрипція в текстах культури, в прислів'ях як еталони повсякденного досвіду. Співвіднесення мовних

значень з тим чи іншим культурним кодом і складає зміст культурно-національної конотації, яка надає культурно значущу маркованість не тільки значенням слів, але і змістами цілих текстів.

Оскільки образність заснована на асоціативних зв'язках людського досвіду, в основі будь-якого переосмислення завжди лежить антропометричність – здатність зрозуміти одну сутність через іншу. Тому стилістичні засоби несуть в собі інформацію про власне людські знання та уявлення, про концептуальні системи людей в різні історичні епохи, а разом з тим і про систему національно-культурних цінностей і стереотипів. Іншими словами, будь-яка образна інновація фіксує світоглядний, громадський і культурно-історичний досвід носіїв мови [4, с. 27]. Образ жінки в австралійській культурі асоціюється з готовністю віддатися іншому, пожертвувати своїми інтересами на благо іншої людини. Підтвердженням цього є актуалізація образу жінки в австралійських прозових творах, зокрема в романі «Ті, що співають у терні» Колін Маккалоу (*Colleen Margaretta McCullough «The Thorn Birds»*). Так, автор робить спробу створити образ жінки в свідомості читача саме таким, яким він його бачить. Вплив стає можливим не тільки за допомогою мовних засобів, а й за допомогою позалінгвальних прийомів: *I'm just an ordinary sort of a woman; I'm not ambitious or intelligent or well educated, you know that. All I want is a husband, children, my own home. And a bit of love from someone!*"

У наведеному прикладі К.Маккалоу застосовує епітет **ordinary** для створення образу жінки, у такий спосіб стверджуючи, що жінка не є амбітною, освітченою *I'm not ambitious or intelligent or well educated*.

Відданість жінки сім'ї та коханню до чоловіка змальовується також в прикладі *He won't live with me or let me make a home for him; he doesn't want our children. I don't love him—I never did love him the way a woman ought to love the man she marries, and maybe he sensed it from the word go*. Апелюючи до емоційно-чуттєвої сфери читача, авторка прагне створити певний образ відношення жінки до сім'ї та чоловіка.

Отже, гендерні дослідження «дозволяють точніше і чіткіше враховувати людський фактор в мові, в результаті чого може бути отримано приріст знання як власне лінгвістичного, так і міждисциплінарного» [1, с. 18]. Гендерний підхід дозволяє описати не тільки антропоцентричну систему мови, а й вивчити можливості і межі її підсистем, пов'язаних з мужністю і жіночністю як двома іпостасями людського буття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кирилина А.В. О применении понятия гендер в лингвистическом описании [Текст] / А.В. Кирилина // Филологические науки. – 2000. – № 3. – С. 18-19.
2. Лапшина М.Н. Английская метафора в когнитивном аспекте: (На материале зооморфизмов новоанглийского периода) [Текст] / М.Н.Лапшина // Диахроническая германистика. – СПб: СПбГУ, 1997. – С. 25 – 45.
3. Салеева Д.А. Этнические, возрастные и гендерные концепты в русских, английских и татарских паремиях: дисс. канд. филол. наук [Текст] / Д.А. Салеева – М., 2004. – 226 с.
4. Телия В.И. Экспрессивность как проявление субъективного фактора в языке и её прагматической ориентации [Текст] / В.И. Телия // Человеческий фактор в языке. Языковые механизмы экспрессивности. – М. : Наука, 1991. – Гл.1. – С. 5 – 35.
5. Тураева З.Я. Лингвистика текста. Текст: Структура и семантика [Текст] / З.Я. Тураева. – Изд. 2-е, доп. – М. : Либроком , 2009. – 144 с.

Oleksandra Makarova

IMAGE OF "WOMAN" IN AUSTRALIAN LITERARY TEXTS: GENDER ASPECT

The article is devoted to the study of image of "woman" in Australian literary texts. Woman as a person is a subject of social relations, a carrier of consciousness and a system of socially significant qualities. Tracing how ethnoculture influences the formation of the woman's personality, we were convinced that the historical transmission of experience unites generations. The behavioral model of a woman is based on moral beliefs and always focuses on social values. The knowledge of the most general laws of the value-semantic

aspect of socio-cultural life of Australians enriches knowledge of the dynamics of cultural phenomena of different eras. In the article, we consider gender as a cognitive construct, which is a part of the cognitive process of obtaining and processing information, which leads to the formation of images. The main types of female images are identified through the interpretation of stylistic means and devices.

Key words: image, imagery, woman, gender.

Александра Макарова

ОБРАЗ «ЖЕНЩИНЫ» В АВСТРАЛИЙСКИХ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТЕКСТА: ГЕНДЕРНЫЙ АСПЕКТ

Статья посвящена исследованию образа «женщины» в австралийских художественных текстах. Женщина как личность является субъектом общественных отношений, носителем сознания и системы общественно значимых качеств. Прослеживая, как этнокультура влияет на формирование личности женщины, мы убедились, что историческая трансляция опыта объединяет поколения. Поведенческая модель женщины основывается на моральных убеждениях и всегда ориентирована на общественные ценности. Познание наиболее общих закономерностей ценностно-смыслового аспекта социокультурной жизни австралийцев обогащает знания динамики культурных феноменов разных эпох. В статье рассматриваем гендер как когнитивный конструкт, который является частью когнитивного процесса получения и переработки информации, что приводит к формированию образов. Выделены основные типы женских образов через интерпретацию стилистических средств и приемов.

Ключевые слова: образ, образность, женщина, гендер.